

Владимир СЕКУЛИЋ
Титоград

СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ ЈЕЗИКА ШКОЛЕ С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПРИЛИКЕ У ЦРНОЈ ГОРИ

Вријеме у којем живимо карактеришу нагле промјене у животу и науци, миграције, поготову са села у град, а одатле мијешање људи разних слојева и са разних подручја, што је допринијело и промјенама у структури језика као и у науци о језику. Поред тога, већ дуже времена свјedoци смо прелаза из реформе у реформу образовања и васпитања, које су више познате по својим падовима него успонима. У тој констелацији, због свакодневних прагматичких задатака, нужно условљених животном праксом, језик је непрекидно тјеран на споредан колосијек, и у школи и у животу. Парадоксално је да се то догађа и сада када су истраживања у лингвистици, и у свијету и код нас, у пуном замаху, повезана са истраживањима у многим другим областима науке и живота, чиме се указује на још већу комплексност и проширују његове димензије и истиче значај језика у свим порамма живота. Чудно је и то што налази ових истраживања тешко и споро продиру у наставну праксу. Поред тога, ова истраживања у разним нашим крајевима налазе се на различитим нивоима, полазе са различитих лингвистичких позиција, па и поред уједначавања која се постижу у разним временским периодима у науци, узрокују разноликости у схватањима о томе шта је језик, који су његови домени, нивои, јављају се различита гледања на књижевну норму, језичку правилност и прихватљивост, на начин усвајања језика и његову употребу.

Обично се мисли да је учење језика само савладавање граматичких правила и правописа, на часовима матерњег језика. Заборавља се да он обухвата већи број нивоа и планова и да учење било којег наставног предмета подразумијева истовремено и учење језика, јер употреба језика зависи од одређене ситуације, а ово значи језичко диференцирање, у зависности од регистра,

стила, медијума и сл., што има одраза и на језик свих наставних предмета. Лингвистика је зашла, изнад анализе реченице, у лингвистику текста и анализу дискурса, а ово истиче значај логичке кохерентности и језичке кохезије у оквиру пасуса и између њих, и на тај начин се проширују и повезују домени језика и литературе, језика и говора, из чега проистиче да је веома важно у настави језика посветити одговарајућу пажњу и писаном и говорном изразу и да је књижевно-умјетнички стил, у ствари, један од фунционалних стилова, наравно веома значајан.

Познато је да дијете усваја језик од својих ближњих, у родитељском дому, у својој средини, који су веома хетерогени. Ову хетерогеност условљава постојање разних друштвених слојева и отуда, због мањег или већег присуства локалних дијалеката, градских идиома, миграције становништва, долази до укрштања у језику која, мање-више, у разним срединама одступа од књижевне норме. Посебна тешкоћа је у томе што ове разлике постоје и код наставника, наравно више оних који не предају матерњи језик. Тако се догађа да долази до мијешања родова или, чак, и до погрешне употребе у ситуацијама, када то није прикладно. Догађа се, на примјер, да наставник у комуникацији са ученицима или колегама употреби варијанте *овдје*, *овђе*, *ође*, *овде* и сл. у већем или мањем исказу, у истој ситуацији. Међутим, најчешће се не ради о незнању, већ о стеченој навици или, још више, о немарности у језичкој употреби. У ствари, изражен је немаран однос у употреби језика као посљедица немарног става у друштву, а отуда и у школи, према језику уопште.

Када је ријеч о овоме, треба рећи да се није још увијек изградило схватање, а одатле ни процјена, шта је а шта није грешка у језику. Не разграничавају се довољно грешке језичког система од грешака, или боље, омашки у језичкој дјелатности, условљене прије свега психолошким факторима, као на примјер, недовршеност, девијирање или понављање исказа, прелаз на други исказ, док се претходни није још завршио, падешке и друге граматичке грешке. Ово је у тијесној вези и са процесом мишљења, па је језичка течност дијелом предодређена мисаоном течношћу, што не значи да се у настави, прикладним учењем и вјежбањем, језичка течност не може побољшати.

У настави матерњег језика служимо се лингвистичком терминологијом. Постоји већ у употреби терминологија преузета из грчког и латинског језика, која је и најчешћа у настави. Међутим, каснија истраживања су унијела новију терминологију, веома разуђену, посебно развој структурализма, гдје је скоро сваки значајнији аутор имао и своју терминологију. Ово се стање и даље наставило и у свијету и код нас, што је довело до различите употребе терминологије и у лингвистици и у настави, у зависности од степена примјене неке лингвистичке теорије или става према њој. Отуда термилошке различитости у појединим срединама. Стање се погоршало и тиме, док се она

преузима, негдје се преводи, или се непосредно преузима назив из страног језика, а разлике се појављују и у зависности од тога ко је преносник терминологије, са ког је језичког подручја, како схвата или преводи термин. У том погледу постоје изразито термилошке разлике, што, такође, има негативног одраза. Нек нам као примјер послужи већ поменута језичка дјелатност, коју неки називају понашањем, перформансом, употребом и сл. Као што се види, уопште узев постоји изразито термилошко шаренило, што такође има негативног одраза на наставу језика и на употребу језика.

Слично томе, постоје разноликости у нивоу образовања наставника, познавању страних језика, а отуда и у литератури, којом се служе или у привржености некој лингвистичкој теорији, школи, методу, па у складу с тим — приступ настави је различит. Ово се односи и на став према одређеној психолошкој теорији, теорији наставе, и свима су нам познате последице које су неке психолошке теорије оставиле на наставу. Узмимо за примјер — још увијек видне трагове бихејвиоризма. Тако данас у настави имамо и граматизирања, механичког учења, истицања формалног учења граматике, гдје се о њој више говори него што се ученици уводе у правилну употребу, или насупрот томе понегдје постоји потпуно негирање обраде граматике, па се због тога изгубио курс и пореметио став о томе како треба граматичке нивое предавати и учити, колико им времена посветити, због чега најчешће изостаје крајњи циљ: оспособити ученика да се што коректније, прикладније и љепше изражава.

У школи се углавном инсистира на језичкој правилности: циљ је обучити ученике да се служе језиком који не одступа од књижевне норме. Међутим, правилност је само једна особина доброг говора. Не постоји сагласност о томе шта чини добар говор, али се уз правилност обично подразумијева тачност, логичност, осмишљеност, сврсисходност, изражајност, комуникативност, информативност и друго. Да ли ће неки од ових елемената бити обухваћен, доминантан или изостављен, или ће умјесто њега бити обухваћен неки други, зависи од језичког медија: усменог или писаног, од употребе у различитим ситуацијама, што актуализује употребу језика у регистру, гдје функционални стилови са својим специфичностима улазе у средиште занимања. Узмимо, на примјер, научни стил, који је уз неке друге доминантан стил наставних предмета, јер посједује посебну структуру, лексику, својствену терминологију, као и нека друга обиљежја. Он има своју организацију и хијерархију у оквиру реченица, односно исказа и изнад реченице у оквиру пасуса и између њих, чије су одлике мисаона кохерентност и језичка кохезија. Ово се постиже и језичким средствима одговарајућим за тај стил. У њему, на примјер, у дијелу закључка доминирају допусне реченице, погодбене, узрочне, последичне, закључне и сл. Ово, заједно са јасноћом и течношћу повезано

је и с логичким операцијама, што, поред обуке у изражавању, помаже и олакшава и схватање градива.

Разговорни стил карактерише краткоћа исказа. Он обилује непотпуним реченицама; редувантност је сведена на минимум, што није могуће у неком другом стилу. Уз то, није исто да ли се разговара са неким блиским, гдје је разговор углавном спонтан, или на јавном скупу, гдје је потребна припрема. Исто тако, од љекара или представника неке друге професије очекује се да друкчије разговара са колегом, пацијентом, у породици, с друговима из других професија. Ту се нарочито мора водити рачуна о избору језичких средстава и лексике, јер ако се то испусти из вида, може, чак, доћи до декомуникације међу саговорницима. Због тога што стручњаци разних нивоа и разних области нијесу у школи припремљени за адекватну употребу разних функционалних стилова, догађа се да су реферати неинформативни, језик бирократизован, чак злоупотређен, што, поред осталог, отежава цјелисходније бављење својом професијом или доводи до стварања привида да је тако, па се језик претвара у фразу или тираду. Слиједи, дакле, да би језик функционалних стилова требало да буде брига наставника свих предмета, што у наставној пракси углавном изостаје.

У уџбеницима такође има много непримјерености, јер се не пишу на основу налаза добијених научноистраживачким радом, посебно у наставној пракси, па су често неприступачни ученицима. Обично изостаје примјереност према узрасту односно психофизичкој развијености ученика, чиме се природно смањује њихова ефикасност.

У Црној Гори, чини се, стање је још неповољније. Нема довољно лингвиста који се баве овом проблематиком, било као теоретичари, било као испитивачи у пракси, мало их је који користе страну литературу, употребљавају, се паралелно уџбеници с разних говорних подручја, ниво образовања наставника је различит, као и оспособљеност у некој лингвистичкој теорији, па се неуједначеност и разноликост у раду још више продућује.

Ипак, у свим нашим срединама, па и у Црној Гори, кристалишу се нека одређења, која би се могла сматрати мање или више важећим за данашњи степен развоја науке о језику, која би требало да уведу више реда у језички израз образованог човјека. У складу с тим, користећи сазнања и истраживања у теоријској лингвистици, требало би континуирано вршити истраживања, можда више примјенљивог карактера, у наставној пракси. Неопходно је систематски испитивати језик ученика, наставника и уџбеника у разним срединама, њихове међусобне

односе и утицаје. У ствари, наставу би требало да прате истраживања у којима би се установљавала комплексност језичких структура, разуђеност и адекватност лексике, примјерене њиховом узрасту. И можда од свега је најважније да већ једном схватимо да добро познавање језика има далекосежан значај, у свим доменима живота и рада, па је отуда неопходна и много већа брига о језику друштва као цјелине, и посебно оних који раде у образовању. Лијепа ријеч се не би смјела сматрати луксузом, већ пријеком потребом.

Vladimir Sekulić,
Titograd

POSITION AND PERSPECTIVES OF SCHOOL LANGUAGE, WITH
A PARTICULAR VIEW OF THE CIRCUMSTANCES IN MONTENEGRO

Summary

The language of various social strata and the migrations of people especially from village to town have caused many changes and variations in the language of the pupils and even that of their teachers.

There are also differences in the terminology in the textbooks especially in Montenegro, because here textbooks are used from several other republics or provinces, where there are more or less differences in terminology.

In addition to this, teachers of serbo-croatian, are linguistically at unequal levels and with different linguistic backgrounds, so they are affiliated to different linguistic theories and this also causes differences.

More research work should be done so that the language position at schools could be improved.

